

Pukovnik
mr JANKO BERGLEZ

Neki problemi određivanja sadržaja zapovijesti

U ovom članku se problematiziraju određeni sadržaji zapovijesti za pozadinu brigade, napisani na jednoj združenoj taktičkoj vežbi (ZTV) u periodu pripremanja napada. Navedena zapovijest pobudila je našu pažnju svojim obimom (bila je napisana na preko pet gusto tipkanih stranica, a to nam se učinilo mnogo). I zaista, pročitavši je, stekli smo utisak da mnogim dijelovima teksta, zapravo, i nema mjesta u toj zapovijesti, te da se njihovim izostavljanjem cijeli tekst mogao osjetno skratiti. Bio je to valjan razlog da se navedenim sadržajima u zapovijesti ozbiljnije pozabavimo.

Pristup problemu

U našoj vojnostručnoj literaturi o zapovijestima nije mnogo napisano. Prema Vojnom rečniku, zapovijest predstavlja »usmeno ili pisano postavljanje konkretnih zadataka«¹, a u Vojnom leksikonu se dodaje: »Zapovest po načinima obrade treba da bude precizna, jasna i bez suvišnih detalja«.² U jednom davno izdatom pravilu navedeno je što se regulira putem zapovijesti za pozadinu,

¹ *Vojni rečnik*, DSNO, 1967, str. 369.

² *Vojni leksikon*, VIZ, Beograd 1981, str. 704.

odnosno utvrđuje se njen načelni sadržaj.³ U tom pravilu se navodi i ovo: »Borbene zapovesti, direktive i naređenja treba da su kratki, jasni i određeno formulisani, tako da isključuju mogućnost njihovog različitog tumačenja«. ⁴ Dakle, zahtjev da zapovijest *bude kratka* istican je i ranije, a danas je on još aktualniji.

Analizirajući navedenu zapovijest za pozadinu, zapazili smo u osnovi dvije grupe neprimjerenih sadržaja koji su, po našem mišljenju, nepotrebno proširili njen obim.

Prvu grupu činili su sadržaji skromne, pa i ništavne informacijske vrijednosti. Takvima smo smatrali sve one sadržaje za koje smo pretpostavljali da su potčinjenima već poznati ili bi im po prirodi stvari morali biti poznati.

Drugu grupu činili su informacijski vrijedni sadržaji koje uopće nije trebalo saopćavati putem zapovijesti, jer su, po našem mišljenju, spoznati prije prijema zadatka. Otuda se saopćavanje takvih sadržaja putem zapovijesti činilo kao svojevrsno zadržavanje informacija.

Takvi sadržaji zapovijesti opredijelili su naše istraživanje. Ono je svedeno na postojeće sadržaje posmatrane zapovijesti, dakle na ono što je u njoj navedeno. Namjera nam je bila da pouzdanije utvrdimo udio i bitne karakteristike sadržaja koji nepotrebno proširuju njen obim. Istraživanjem se nije željelo odgovoriti na pitanje da li posmatrana zapovijest odgovara na sva pitanja na koja je u datoj situaciji valjalo odgovoriti i što karakterizira te odgovore. Na tako ograničeni domašaj istraživanja utjecale su i neke druge okolnosti. Pred nama se nalazila samo pisana zapovijest i više nije postojala nikakva mogućnost da se istraživanjem obuhvate starješine koje su učestvovalе u njenom sastavljanju niti starješine kojima je zapovijest bila namijenjena. Od značajnijeg utjecaja je bilo i saznanje da se na temelju samo jedne zapovijesti ne može suditi o ostalima.

Neki metodološki aspekti istraživanja

U istraživanju koje smo poduzeli pojavila su se dva značajnija problema. Prvi se odnosio na preciznije određenje neprimjerenih sadržaja, a drugi na izbor odgovarajuće metode.

Bilo je očigledno da neprimjereni sadržaji u zapovijesti imaju mnogo različitog, a manje sličnog. Zajedničko im je, uglavnom, to

³ Komandno-štabna ratna služba, DSNO, 1967, str. 119.

⁴ Isto, str. 87.

što ih nije trebalo uvrstiti u zapovijest. Pokušali smo zato uspostaviti određene kriterije prema kojima bismo identificirali takve sadržaje.

Prvi od njih izveden je iz poimanja informacije. Naime, za informaciju se u literaturi navodi da, sažeto rečeno, predstavlja novo znanje, znanje koje logičnim putem djeluje na orijentaciju subjekta, odnosno znanje pod čijim utjecajem ljudi mijenjaju svoje ponašanje (aktivnost) ili orijentaciju za ponašanje (aktivnost) u budućnosti. I dalje, znanje o kome je riječ mora se odnositi na ulogu i situaciju kojima je određena djelatnost tih ljudi.⁵

Iz takvog poimanja informacije izveli smo prvi kriterij za identificiranje neprimjerenih sadržaja: *neprimjerenim sadržajem u zapovijesti smatra se svaki sadržaj koji za potčinjenoga ne predstavlja informaciju*, dakle, sadržaj koji u potčinjenoga ne formira nova znanja o ulozi i situaciji u kojoj djeluje, znanja koja ne utječu na promjenu u njegovoj aktivnosti ili na promjenu u njegovoj orijentaciji za buduću aktivnost.

Preostale kriterije za identificiranje neprimjerenih sadržaja uglavnom smo izveli iz poimanja zapovijesti kao akta komandovanja.

Zapovijest za pozadinu posmatra se kao akt komandovanja kojim pomoćnik komandanta za pozadinu saopćava potčinjenim starješinama: (1) svoju odluku za pozadinsko obezbjeđenje i (2) podatke o borbenoj i pozadinskoj situaciji. Svi navedeni sadržaji su u funkciji izvršenja konkretnog zadatka.

⁵ Brojne su i raznovrsne definicije informacije, a navešćemo samo ove:

»Informaciju možemo sada definirati kao ono što logičnim putem djeluje na orijentaciju organizma...« (Donald M. Mac Kay)

»Mac Kay je informaciju definirao posve u skladu s koncepcijom informacijske teorije kao strukturu znakova koja na organizam koji prima djeluje orijentacijski. Kada primajući organizam percipira znakovnu strukturu, kartografira i asimilira, 'unosí' u svoj organizam novu organizaciju i u nekom se smislu prestrukturira. Taj je proces trajan, jer organizam stalno prima nove informacije i razmjenjuje ih da očuva stanje pripravnosti za djelovanje u okolini« (prof. dr France Vreg: *Društveno komuniciranje*, Centar za informacije i publicitet, Zagreb, 1975, str. 199).

«...pojmom informacije označavamo: praksom stečeno saznanje do tada nepoznato u ljudskom iskustvu i saopšteno jezičkim i nejezičkim sistemima značenja kako bi moglo da se razmjenjuje među subjektima komunikativnih činova kao simbolički posredovano iskustvo od značaja za smjer i efikasnost ljudske prakse« i »...rašćlanjivanjem izložene definicije na posebne odredbe mogli bismo konstatovati sledeće važne momente za određivanje fenomena informacije: a) novo znanje, saznanje poniklo iz iskustva stečenog u društvenoj praksi, b) saopšteno u odgovarajućoj formi... i najzad, c) značajno za određene aspekte društvene prakse, njenu svrsishodnost (Toma Đorđević: *Teorija informacija — teorija masovnih komunikacija*, OOUR Izdavačko publicistička delatnost, Beograd, 1979, str. 16).

Osvrnimo se ukratko na prvu grupu sadržaja, dakle na odluku. Najveći dio odluke svodi se na zadatke jedinica u pozadinskom obezbjeđenju. Pri tome se odgovara na pitanja: *tko će, što, kada i gdje izvršiti (uraditi)*. Preostali odgovori, osobito *zašto* i *kako* izvršiti zadatak u pravilu se ne navode u zapovijesti. Odgovor na pitanje *zašto* ne navodi se, jer velikim dijelom slijedi iz namjene jedinice i zamisli pomoćnika komandanta za pozadinu, koja se inače saopćava u odluci. Ali, i nezavisno od toga »akti komandovanja se u pravilu ne obrazlažu«. ⁶ Veću pozornost, bar u ovom istraživanju, zaslužuju odgovori na pitanje *kako* izvršiti zadatak, dakle odgovori koji se, uvjetno rečeno, odnose na tehnologiju izvršenja zadataka. Tu tehnologiju potčinjeni su već svladali tokom odgoja i obrazovanja, a donekle osuvremenili u periodu vježbe (rata), koji je prethodio izdavanju zapovijesti i zato je ne treba ponovo saopćavati. Izuzeci mogu postojati, a takvim, uglavnom, smatramo ove situacije:

a) Kada odgovori na pitanje *kako* imaju prvenstveno karakter odluke. Ovdje se pretpostavlja da potčinjeni poznaju tehnologiju izvršavanja zadataka u različitim varijantama, ali nije izvjesno koju će primijeniti, a situacija zahtijeva da se primijeni sasvim određena (ili bilo koja među određenim), odnosno da se ne primijeni sasvim određena tehnologija (ili bilo koja među određenim). Uvrštavanje takvih sadržaja u zapovijest nije sporno.

b) Kada su odgovori na pitanje *kako* prvenstveno edukativne prirode. U tom slučaju potčinjenima nije poznata ili nije dovoljno poznata tehnologija koju treba primijeniti u izvršavanju zadatka. Zato i nije sporno treba li potčinjenima objasniti tehnologiju, ali je sporno da li se to mora učiniti putem zapovijesti kao akta komandovanja.

Odgovori na pitanje *kako* imaju i druge dimenzije, među kojima bismo istakli dvije: trajanje aktualnosti i vrijeme spoznaje. Sa stanovišta trajanja aktualnosti određenog načina izvršavanja zadataka ili primjene određenih mjera i postupaka u izvršavanju zadatka, treba razlikovati one koji su trajnijeg značaja (vrijede do opoziva) od onih koji se odnose na konkretan predstojeći zadatak. Prvi su izričito u funkciji edukacije potčinjenih i zato nam se čini neopravdanim saopćavati ih putem zapovijesti i u vrijeme pripremanja izvršenja konkretnog zadatka.

Sa stanovišta vremena, kada je spoznat sasvim određeni (po-voljniji) način izvršavanja zadatka, mjera ili postupak što ih valja

⁶ Mr Vojislav Šušnjar: *Upravni akti vojnih organa*, VIZ, Beograd 1979, str. 184.

primijeniti, potrebno je razlikovati dvije situacije. Do takvih saznanja moguće je doći u periodu priprema za izvršenje konkretnog, predstojećeg zadatka, ili u periodu koji je tome prethodio, primjerice tokom analiza dosadašnjih borbi. Saznanja iz perioda koji je prethodio pripremanju za izvršenje konkretnog zadatka valjalo je već ranije saopćiti, čak i kada se aktualnost samo naslućivala. Iz takvog poimanja zapovijesti izveli smo slijedeći kriterij. *Neprimjerenim sadržajem u zapovijesti smatra se svaki sadržaj edukativne prirode koji nije spoznat u periodu pripremanja za izvršenje konkretnog (predstojećeg) zadatka.*

Osvrnimo se i na drugu grupu sadržaja u zapovijesti za pozadinu. Radi se o podacima o borbenoj i pozadinskoj situaciji koji se saopćavaju potčinjenima radi njihovog informiranja. Informiranje potčinjenih o borbenoj i pozadinskoj situaciji promatra se kao *neprekidan proces* koji se ostvaruje različitim oblicima komuniciranja između pretpostavljenih i potčinjenih starješina, počevši od osobnih kontakata do dostavljanja posebnih pisanih obavještenja. U tu svrhu koriste se i informativni dijelovi svih akata komandovanja, pa i zapovijesti za pozadinu.

Prema tome, podaci o borbenoj i pozadinskoj situaciji dostavljeni su potčinjenima prije saopćavanja zapovijesti, a dostavljat će se i poslije toga. To, kao i činjenica da se zapovijest ne saopćava radi informiranja, već prvenstveno radi prenošenja odluke, navodi na zaključak da se pomoću nje saopćavaju samo aktualni podaci o borbenoj i pozadinskoj situaciji, spoznati tek u procesu pripremanja izvršenja konkretnog (predstojećeg) zadatka. Drugim riječima, saopćavanje zapovijesti je prilika da se, osim odluke, saopće i oni podaci o borbenoj i pozadinskoj situaciji koji do tada još nisu bili poznati. No, znači li to da ranije spoznate podatke ne treba saopćavati putem zapovijesti? U pravilu ne treba, jer ako su bili već tada aktualni, valjalo ih je tada i saopćiti. Pa ipak, izuzeci postoje. Neki od ranije spoznatih podataka nisu morali biti aktualni u tadašnjoj situaciji, te nisu ni saopćeni, ali su sada postali aktualni, pa ih treba saopćiti.

Uslijed takvog poimanja uloge zapovijesti u informiranju potčinjenih izvodimo još jedan kriterij. *Neprimjerenim sadržajima u zapovijesti za pozadinu smatrat će se svi sadržaji o borbenoj i pozadinskoj situaciji spoznati do trenutka kada su organi pozadine uključeni u pripreme za izvršenje konkretnog (predstojećeg) zadatka.*

Usvojeni kriteriji ne iscrpljuju neprimjerene sadržaje u cjelini, pa čak ni suvišne među njima. U tom slučaju nas ne interesira

jezik, oblik prezentiranja, potpunost, vjerodostojnost, pravovremenost i ostale karakteristike sadržaja u zapovijesti, što, dakako, ne znači da im pridajemo manji značaj.

Drugi problem ovog istraživanja odnosio se na izbor odgovarajuće metode.

Budući da u literaturi nismo naišli na primjere istraživanja zapovijesti i općenito akata komandovanja, opredijelili smo se za *analizu sadržaja*,⁸ kao osnovnu metodu ovog istraživanja. Navedena metoda inače se uveliko koristi u istraživanju nekih elemenata komunikacijskog procesa: *tko — što — kome — kako — s kojim efektom*, a naročito sadržaja komunikacije (*što*).

Kategorijalni sistem analize sadržaja (kategorije i modaliteti analize sadržaja) proizilazi iz cilja istraživanja, kriterija za identificiranje neprimjerenih sadržaja i prirode zapovijesti kao akta komandovanja. S tim u vezi usvojili smo ove kategorije: (1) namjena sadržaja, (2) važnost sadržaja, (3) preciznost sadržaja, (4) izvor sadržaja i (5) vrijeme spoznaje sadržaja.

Jedina kategorija koja ne proizilazi iz ranije navedenih kriterija za identificiranje neprimjerenih sadržaja jeste preciznost sadržaja. Ova je kategorija uvedena zato što nedovoljno precizni sadržaji nisu nužno neprimjereni u smislu suvišnosti, ali se postojanje takvih sadržaja ipak željelo registrirati.

Opis kategorija analize

1. Namjena sadržaja

Ova kategorija je uvedena zato da se diferenciraju sadržaji prema njihovoj osnovnoj namjeni. U tu svrhu odabrali smo ova četiri modaliteta:

1.1. *Naređenje*. Sadržaj u zapovijesti pretežno je direktivne prirode.

Opis: Naređenjem se smatra svaki sadržaj u zapovijesti kojim se potčinjenom izdaje *novi zadatak*, a i sadržaj kojim se ukazuje na način izvršenja toga zadatka. Navedeni sadržaji obavezuju potčinjenog da ih bezuvjetno, točno i na vrijeme izvrši.

⁸ Od istraživačkih radova u kojima je primijenjena metoda analize sadržaja, na raspolaganju su bili: (1) Pavao Novosel *Analiza sadržaja tvor- ničkih glasila*, Institut za političke znanosti i novinarstvo, Zagreb 1975 i (2) Ivan Šiber *Vrijednosno-motivacijski aspekt izbora 1945—1978*, Politička misao 2/80, Zagreb.

1.2. *Instrukcija*. Sadržaj u zapovijesti pretežno je edukativne prirode.

Opis: Instrukcijom se smatra svaki sadržaj u zapovijesti kojim se potčinjenom izdaju *zadaci ili upute trajnije vrijednosti*. Sadržaj je obavezan za potčinjenog, a njegova trajnija vrijednost pokazuje da je prvenstveno u funkciji odgoja i obrazovanja.

1.3. *Obavještenje*. Sadržaj u zapovijesti pretežno je informativne prirode.

Opis: Obavještenjem se smatra svaki sadržaj u zapovijesti koji se dostavlja potčinjenom radi poboljšanja njegovih saznanja o datoj situaciji. Tu ne spadaju naređenja i instrukcije.

1.4. *Neodređena namjena sadržaja*. Sadržaj u zapovijesti nije moguće diferencirati prema njegovoj namjeni.

2. Važnost sadržaja

Ova kategorija treba da omogući diferenciranje sadržaja prema njegovoj važnosti za potčinjenoga. S time u vezi usvojena su četiri više ili manje uobičajena modaliteta u tretiranju važnosti sadržaja.

2.1. *Neophodan sadržaj*. Sadržaj u zapovijesti neophodan je za potčinjene.

Opis: Neophodnim se smatra svaki onaj sadržaj bez kojeg potčinjeni objektivno *ne može u osnovi ispravno djelovati* (rukovoditi i komandovati).

2.2. *Koristan sadržaj*. Sadržaj u zapovijesti nije neophodan, ali je koristan za potčinjene.

Opis: Korisnim se smatra svaki onaj sadržaj koji, ako se upotrijebi zajedno sa raspoloživim neophodnim sadržajima, doprinosi uspješnijem djelovanju potčinjenog.

2.3. *Nepotreban sadržaj*. Sadržaj u zapovijesti je nepotreban za potčinjene.

Opis: Nepotrebnim se smatra sadržaj koji potčinjenom ne daje nikakvu informaciju.

2.4. *Neodređena važnost sadržaja*. Sadržaj u zapovijesti nije moguće diferencirati prema važnosti.

Ovom kategorijom analize promatra se izrazito značajan, ali za vrednovanje nesumnjivo delikatan aspekt sadržaja. Naime, nije sporno da potčinjeni ne pridaju podjednaku važnost svakom sadržaju i sa toga se stanovišta dati modaliteti mogu prihvatiti. Sporne su međutim, bar dvije stvari: prva, što u vrednovanju važnosti sadržaja ne sudjeluju i oni kojima je zapovijest zapravo namijenjena,

tj. potčinjene starješine, i druga, što je zapovijest namijenjena većem broju starješina i valja pretpostaviti postojanje individualnih razlika u vrednovanju pojedinih sadržaja.

Važnost sadržaja se u ovom slučaju vrednuje »u ime« potčinjenih. Pri tome se ima u vidu operativno-taktička situacija vježbe, obučenost i uvježbanost starješina i jedinica i posebno aktivnost starješina i jedinica tokom same vježbe, do trenutka izdavanja zapovijesti. Pa ipak, sve je to nedovoljno za pouzdanije vrednovanje važnosti sadržaja. Analogno izloženom, valjalo je zanemariti individualne razlike u vrednovanju važnosti sadržaja. Međutim, usvojeno je da se važnost sadržaja određuje prema vjerojatno najvišoj individualno iskazanoj važnosti.

3. Preciznost sadržaja

Preciznost se promatra kao karakteristika koja pokazuje s koliko detalja je izložen određeni sadržaj. Za ovu kategoriju analize utvrđena su četiri modaliteta:

3.1. *Sadržaj je precizan.* Sadržaj u zapovijesti izložen je s dovoljno detalja.

3.2. *Sadržaj nije dovoljno precizan.* Sadržaj u zapovijesti nije izložen s dovoljno detalja.

3.3. *Sadržaj nije precizan.* Sadržaj u zapovijesti ne sadrži detalje (odviše je uopćen).

3.4. *Neodređena preciznost sadržaja.* Sadržaj u zapovijesti nije moguće diferencirati prema preciznosti.

I ova kategorija analize ne daje dovoljno pouzdane podatke, jer se o preciznosti zaključuje »u ime« potčinjenih. Usvojen je i princip da preciznost nekog sadržaja određuje *najniža* individualno iskazana preciznost.

4. Izvor sadržaja

Prilikom usvajanja ove kategorije analize, imali smo u vidu da se putem zapovijesti saopćavaju i sadržaji preuzeti iz drugih izvora. Odatle su, imajući u vidu moguće izvore u konkretnoj situaciji, utvrđeni ovi modaliteti:

4.1. *Interni izvor.* Sadržaj u zapovijesti spoznat je djelatnošću organa pozadine komande brigade.

4.2. *Eksterni izvor.* Sadržaj u zapovijesti preuzet je iz vanjskih izvora (pretpostavljena komanda, komanda brigade bez organa pozadine i organi, odnosno organizacije na teritoriju).

4.3. *Neodređeni izvor.* Izvor sadržaja u zapovijesti nije moguće odrediti.

Prilikom usvajanja navedenih modaliteta, pretpostavljalo se da se u tekstu zapovijesti mogu dovoljno pouzdano prepoznati sadržaji nastali djelatnošću samih organa pozadine u komandi brigade. Međutim, pretpostavljalo se da se u tom tekstu neće moći, barem ne dovoljno pouzdano, utvrditi konkretan izvor nekim sadržajima koji dolaze iz ostalih izvora. Otuda su svi ti preostali izvori svrstani u jedan jedini modalitet.

5. Vrijeme spoznaje sadržaja

Ovom kategorijom analize trebalo je utvrditi kada su organi pozadine u komandi brigade spoznali sadržaj saopćen putem zapovijesti. Za ovu priliku određena su tri modaliteta:

5.1. *Do prijema zadatka za napad.* Sadržaj u zapovijesti spoznat je prije nego što je komanda brigade primila zadatak za napad.

5.2. *Poslije prijema zadatka za napad.* Sadržaj u zapovijesti spoznat je poslije prijema zadatka za napad.

5.3. *Neodređeno vrijeme spoznaje sadržaja.* Vrijeme spoznaje sadržaja nije moguće odrediti.

Budući da u diferenciranje sadržaja nije bilo moguće uključiti starješine koje su sastavile zapovijest, postavilo se pitanje: kako utvrditi vremena kada su sadržaji spoznati? Razmišljajući o tom problemu, shvatili smo da su za cilj ovog istraživanja dovoljna dva osnovna modaliteta i da je za diferenciranje sadržaja presudna granica između njih. Takvu smo granicu vidjeli u činu kada je komanda brigade primila zadatak za napad. Imajući u vidu taj prelomni trenutak, pretpostavljalo se da će biti moguće uočiti da li određeni sadržaj u zapovijesti slijedi iz primljenog zadatka, ili je bio aktualan (dakle i poznat) već prije. Ova se pretpostavka pored ostalog, temeljila na činjenici da smo poznavali zamisao vježbe.

Jedinica analize

Određivanje jedinice analize osjetljivo je pitanje. Mi smo se opredijelili za *poruku*, tj. za tekst sadržan u jednoj rečenici. Pri tome se pretpostavljalo da će takva jedinica analize uglavnom omogućiti jednoznačno diferenciranje poruke prema modalitetima kategorija, odnosno, da jednu poruku neće istovremeno karakterizirati dva ili više modaliteta u okviru iste kategorije. No, budući da tu mogućnost nismo smjeli isključiti, usvojeno je da se u takvom

slučaju diferenciranje izvrši prema dominantnom sadržaju poruke, a kada to nije moguće — prema dijelu poruke koji ima povoljnija obilježja.

Određenje neprimjernih sadržaja

U okviru datog kategorijalnog sistema, a u smislu ranije navedenih kriterija, neprimjerenim sadržajima u posmatranoj zapovijesti smatraju se:

1) Svi sadržaji grupisani u modalitet 2.3., dakle sve nepotrebne poruke. Poruke ove vrste nije uopće trebalo saopćavati potčinjenima.

2) Svi sadržaji grupisani istovremeno u modalitete 5.1. i 1.2. i, alternativno, 2.1. ili 2.2., dakle sve neophodne ili korisne instrukcije spoznate do prijema zadatka. Poruke ove vrste trebalo je potčinjenima saopćiti prije, a ne putem zapovijesti.

3) Svi sadržaji grupisani istovremeno u modalitete 5.1. i 1.3. i alternativno, 2.1. ili 2.2., dakle sva neophodna ili korisna obavještenja spoznata do prijema zadatka. I ove je poruke trebalo saopćiti prije, a ne putem zapovijesti.

Rezultati analize sadržaja zapovijesti

1. Podaci o namjeni sadržaja

Pažnju privlači izuzetno veliki procenat instrukcija. Radi ilustracije navodimo neke: snabdijevanje i evakuaciju vršiti noću, a danju izuzetno upućivanjem pojedinačnih motornih vozila; kretanja noću vršiti zamračenim svjetlom; obratiti posebnu pažnju na ličnu i opću higijenu, vodeći računa da svaka jedinica u svom rejonu razmještaja uredi plitke poljske klozete i rupe za otpatke.

Sve su to, u stvari, naređenja, ali naređenja trajnije vrijednosti, koja se u usvojenom kategorijalnom sistemu tretiraju kao instrukcije. Citirane poruke, po našem mišljenju, spadaju u grupu takvih. One se odnose na nešto što je i do sada bilo aktualno, a bit će i ubuduće.

Podaci o namjeni sadržaja zapovijesti dati su u tabeli 1.

2. Podaci o važnosti sadržaja

Gotovo svaka četvrta poruka u zapovijesti tretira se kao nepotreban sadržaj, kao sadržaj koji za potčinjenog ne predstavlja informaciju. Citiramo nekoliko takvih poruka:

Tabela 1

Modaliteti namjene sadržaja	Procenat od ukupnog sadržaja zapovijesti
Naređenje (poruka je pretežno direktivne prirode)	42
Instrukcija (poruka je pretežno edukativne prirode)	44
Obavještenje (poruka je pretežno informativne prirode)	14
S V E G A:	100

— »Osnovno i tehničko održavanje vršiti sopstvenim snagama, dok će ispomoć u tehničkom održavanju svim jedinicama pružati stanica za tehničko održavanje posredstvom ekipa koje će upućivati na mesto oštećenja TMS«;

— »Zona odbrane je pretežno pošumljena mešanom šumom i u celini predstavlja posebno ugroženi rejon od požara, što pri izboru rejonu razmeštaja treba imati u vidu i iste birati na zemljištu koje je odvojeno proplancima, putevima, rekama, potocima i zasekama od većih kompleksa šuma«;

— »Sve pozadinske jedinice obezbeđuju se sopstvenim snagama i sredstvima i organizuju i sprovode borbeno obezbeđenje razmeštaja i rasporeda jedinica i materijanih sredstava i osiguravaju ista u pokretu«;

— »U svim pozadinskim jedinicama obezbediti vizuelno osmatranje vazdušnog prostora, a pored formacijskih sredstava za dejstvo na niskoletće avione i helikoptere odrediti 1/3 ljudstva, vodeći računa o obezbeđenju MS«.

Pokažimo, prije svega, da su sve citirane poruke zaista nepotrebne, odnosno da za potčinjene ne predstavljaju informaciju.

Prvom porukom iskazuje se usvojeni princip na kojem funkcionira održavanje, princip za koji pretpostavljamo da je starješina već poznat i koji se, vjerovatno, do sada primjenjivao, a primjenjivat će se i nadalje, sve dok se ne uvede neka promjena. Ako su, dakle, starješine znale za taj princip i ako nisu bile u dilemi da li ga primijeniti ili ne, poruka ne sadrži informaciju i predstavlja nepotreban sadržaj.

Drugom porukom se iskazuje nešto što je, inače, očito, nešto što potčinjeni i sami vide. I drugi dio te poruke bi po prirodi stvari morao biti poznat. Dakle, poruka u cjelini ne sadrži informaciju.

Trećom porukom se u osnovi iskazuje jedna, u ratu stalno aktualna pravilska odredba, koju starješine moraju znati, a mi pretpostavljamo da je i znaju. Otuda je ova poruka nepotrebna.

Četvrtom porukom se iskazuju dvije, u ratu stalno aktualne pravilske odredbe, za koje pretpostavljamo da su potčinjenim starješinama odavno poznate, pa se prema tome tretiraju kao nepotrebne.

Citiranim porukama se, u stvari, podsjeća potčinjene na nešto što je njima, po našem mišljenju poznato, ne samo iz procesa odgoja i obrazovanja, već iz sveukupnog dotadašnjeg mirnodopskog (ratnog) iskustva. Takvim se porukama ne daju ni nova znanja potčinjenima, niti se uklanjaju dileme koje ih u datom trenutku možda opterećuju. Sve to ne bi bilo sporno, bar ne toliko ako bi navedene poruke ukazivale na neke promjene u primjeni tih principa, pravilskih odredbi i posebno dotadašnje prakse, pa ni u slučaju da se podsjeća na primjenu nečeg što je inače poznato, ali se rijetko koristi, što u datoj situaciji postaje aktualno. Takvih izuzetaka nismo vidjeli u citiranim porukama. Poruke ne bi bile nepotrebne ni u slučaju da ono što iskazuju potčinjenima stvarno nije poznato.

Inače, struktura nepotrebnih poruka je ovakva: naređenja 7 odsto; instrukcije 80 odsto; obavještenja 13 odsto.

Rezultati analize važnosti sadržaja dati su u tabeli 2.

Tabela 2

Modaliteti važnosti sadržaja	Procenat od ukupnog sadržaja zapovijesti
Neophodan sadržaj (poruka je neophodna za potčinjene)	64
Koristan sadržaj (poruka nije neophodna, ali je korisna za potčinjene)	11
Nepotreban sadržaj (poruka ne sadrži informaciju)	22
Neodređena važnost	3
S V E G A:	100

3. Podaci o preciznosti sadržaja

Neprecizni sadržaji mogu se zanemariti. Pažnju, međutim, zaslužuju sadržaji koji nisu dovoljno precizni. Zapravo, veći ili manji nedostaci u preciznosti uočeni su u oko 40 odsto svih poruka. Evo i primjera:

— »Stanicu za tehničko snabdevanje... rasporediti u rajonu s.Vrh«;⁷ »Pored navedenih dejstava za očekivati je snažna elektronska dejstva radi ometanja Rv i RRv, psihološko-propagandnu aktivnost, kao i ubacivanja IDG radi prikupljanja obavještajnih podataka i rušenja osetljivih objekata infrastrukture, a posebno na komunikacije«.

Prvu poruku smatramo nedovoljno preciznom zato što ne sadrži detalje o bližoj lokaciji stanice. Selo Vrh može biti različite veličine i oblika, a stanica i nije tako velika, te se može rasporediti i u nekom dijelu sela ili u nekom od podesnih rajona u blizini sela.

I druga poruka je nedovoljno precizna. Bez ikakvih detalja ona, uglavnom, ukazuje samo na vrste očekivanih dejstava neprijatelja.

Zanimljiva je struktura nedovoljno preciznih poruka: naređenja 43 odsto; instrukcije 35 odsto; obavještenja 22 odsto.

Iznenaduje podatak da među nedovoljno preciznim porukama dominiraju upravo naređenja.

Podaci o preciznosti sadržaja dati su u tabeli 3.

Tabela 3

Modaliteti preciznosti sadržaja	Procenat od ukupnog sadržaja zapovijesti
Sadržaj je precizan (poruka je izložena s dovoljno detalja)	59
Sadržaj nije dovoljno precizan (poruka nije izložena s dovoljno detalja)	36
Sadržaj nije precizan (poruka ne sadrži potrebne detalje)	3
Neodređena preciznost	2
SVEGA:	100

⁷ Naziv sela je izmišljen, a naziv jedinice je izostavljen.

4. Podaci o izvoru sadržaja

Dakako, najveći dio svih sadržaja u zapovijesti organi pozadine spoznali su, ili su ih otprije znali. Ovaj će se podatak komentirati kasnije u kontekstu drugih podataka.

Podaci o izvoru sadržaja dati su u tabeli 4.

Tabela 4

Modalitet izvora sadržaja	Procenat od ukupnog sadržaja zapovijesti
Interni izvor (poruka je spoznata djelatnošću organa pozadine u komandi brigade)	75
Eksterni izvor (poruka je preuzeta iz vanjskih izvora)	23
Neodređeni izvor (izvor poruke nije moguće odrediti)	2
S V E G A:	100

5. Podaci o vremenu spoznaje sadržaja

Jedan od najzanimljivijih rezultata ovog istraživanja je podatak da je 63 odsto svih poruka, saopćenih putem zapovijesti, bilo poznato još prije nego što je komanda brigade primila zadatak (vidi tabelu 5). To znači da se oko 2/3 onoga što je saopćeno pomoću zapovijesti, izdate radi izvršenja konkretnog zadatka, znalo i prije nego što je taj zadatak primljen.

Tabela 5

Modaliteti vremena spoznaje sadržaja	Procenat od ukupnog sadržaja zapovijesti
Do prijema zadatka (poruka je spoznata prije nego što je komanda brigade primila zadatak za napad)	63
Poslije prijema zadatka (poruka je spoznata poslije prijema zadatka za napad)	29
Neodređeno vrijeme (vrijeme spoznaje poruke nije moguće utvrditi)	8
S V E G A:	100

Pogledajmo i strukturu poruka spoznatih do prijema zadatka:

a) Prema namjeni: naređenja 27 odsto; instrukcije 60 odsto; obavještenja 13 odsto.

b) Prema važnosti: neophodni sadržaji 55 odsto; korisni sadržaji 8 odsto; nepotrebni sadržaji 33 odsto; neodređene važnosti 4 odsto.

c) Prema izvoru: interni izvor 79 odsto; eksterni izvor 18 odsto; neodređeni izvor 3 odsto.

6. Podaci o neprimjerenim sadržajima

U tabeli 6 prikazan je odnos između neprimjerenih i ostalih sadržaja u zapovijesti za pozadinu. Iz tabele je vidljivo: *prvo*, da se gotovo svaka druga poruka (rečenica) tretira kao neprimjerena i da je nije trebalo saopćiti putem zapovijesti. Da su takve poruke izostavljene, zapovijest bi bila, približno, upola kraća; *drugo*, najveći broj svih neprimjerenih sadržaja predstavljaju instrukcije; *treće*, najveći broj svih instrukcija jesu neprimjereni sadržaji.

Tabela 6

Vrste sadržaja	Procenat od ukupnog sadržaja zapovijesti prema namjeni			
	naređenja	instrukcije	obavještenja	svega
Neprimjereni sadržaji	1,4	37,8	9,2	48,4
Ostali sadržaji	40,6	6,2	4,8	51,6
SVEGA:	42	44	14	100

Struktura neprimjerenih sadržaja data je u tabeli 7. Na osnovu podataka iz te tabele i prethodnih objašnjenja može se zaključiti: *prvo*, 22 odsto svih poruka u zapovijesti ne sadrži informacije i, analogno tome, nije ih trebalo saopćavati potčinjenima, ponajmanje putem pisanog akta komandovanja; *drugo*, slijedećih 26,4 odsto svih poruka u zapovijesti nije trebalo saopćiti putem zapovijesti, već znatno prije.

Tabela 7

Struktura neprimjerenih sadržaja	Procenat od ukupnog sadržaja zapovijesti prema namjeni			
	naređenja	instrukcije	obavještenja	svega
Svi nepotrebni sadržaji	1,4	17,8	2,8	22
Sve neophodne ili korisne instrukcije spoznate do prijema zadatka		20		20
Sva neophodna ili korisna obavještenja spoznata do prijema zadatka			6,4	6,4
SVEGA:	1,4	37,8	9,2	48,4

Diskusija o rezultatima

Dobiveni podaci, unatoč stanovitoj nepouzdanosti, ukazuju na neke neočekivane karakteristike promatrane zapovijesti, među kojima se osobito izdvajaju ove:

Prva, protivno očekivanju, *naređenja* ne predstavljaju najbrojniju, a *instrukcije* najmanju skupinu sadržaja u zapovijesti. U ovom je slučaju odnos između tih sadržaja gotovo izjednačen, što znači da je zapovijest, kao akt komandovanja, protivno svojoj osnovnoj namjeni, iskorištena za saopćavanje brojnih edukativnih sadržaja. Također, karakteristično je, da najveći broj neprimjerenih sadržaja u zapovijesti čine instrukcije i da najveći broj instrukcija predstavlja neprimjerene sadržaje. Među instrukcijama je i najveći dio *nepotrebni sadržaja*, dakle sadržaja skromne ili ništavne informacijske vrijednosti. Ako se sve to ima u vidu, postavlja se pitanje: odakle toliko instrukcija u zapovijesti i zašto se one najvećim dijelom tretiraju neprimjerenim sadržajima?

Druga, protivno očekivanju, najveći broj sadržaja u zapovijesti ne iskazuje ono što je spoznato od trenutka prijema zadatka, već ono što se znalo do tog trenutka. Taj podatak aktualizira pitanje: zašto takvi, ranije spoznati sadržaji, nisu saopćeni, odnosno saopćavani prije prijema zadatka ili, jednostavnije rečeno, zašto je zapovijest morala biti prilika ili povod da se potčinjenima saopći

i mnogo toga što nije spoznato u procesu rada na pripremi za izvršenje predstojećeg zadatka?

Treća, nedovoljna preciznost sadržaja nije naglašena, ali je ipak nezanimariva karakteristika zapovijesti, osobito onih sadržaja u kojima se, pored ostalog, navode i topografski podaci.

Takvi sadržaji u zapovijesti pobuđuju pažnju i aktualiziraju mnoga pitanja. Bilo bi svakako zanimljivo saznati zašto su putem zapovijesti saopćene tolike instrukcije i zašto najbrojniju skupinu predstavljaju upravo sadržaji spoznati do prijema zadatka i kakve su posljedice tih pojava.

Odgovori na ta pitanja, ma kako zanimljivi bili, ostali su izvan domašaja ovog istraživanja. Ipak, interpretacijom dobivenih rezultata moguće je naslutiti bar neke odgovore, odnosno naznačiti bar neke od mogućih uzroka i posljedica.

Prvu grupu uzroka skloni smo dovesti u vezu s koncepcijom same vježbe. Pri tome, ne mislimo na operativno-taktičku situaciju, već općenito na sve elemente situacije koji karakteriziraju potčinjene starješine i jedinice u trenutku kada započinje vježba, kao i na način njihova uvođenja u tu situaciju.

Izvjesno je da spomenuti elementi situacije moraju biti tako zadani da omogućuju uspješan »prelazak« starješina i jedinica iz objektivno date u novu hipotetičku ratnu situaciju, u situaciju vježbe. I tu, u tom prelasku, vidimo neke od mogućih uzroka brojnim edukativnim i ranije spoznatim sadržajima u zapovijesti.

Naime, ako situacija vježbe nije adekvatno zadana, starješine će teže i sporije ovladati njome. Njima možda neće biti dovoljno jasno što su jedinice do sada činile i kako su uopće »dovedene« u sadašnju situaciju, koji su im zadaci »postavljeni« prije nove situacije, koje su još njihove aktivnosti i koje su mjere već poduzete, a koje nisu i dr. Zato se ne treba čuditi što starješine iznova reguliraju sve kao da se do tada ništa nije događalo i što više nastoje da upotpune vlastitu predodžbu o početnoj situaciji vježbe, nego da jedinice dovedu u početnu situaciju vježbe.

Drugu grupu mogućih uzroka vidimo u sadržaju i načinu rada organa pozadine⁹, naročito u periodu koji je prethodio prijemu zadataka. U stvari, mi pretpostavljamo da organi pozadine nisu adekvatno iskoristili taj period radi informiranja i edukacije potčinje-

⁹ U članku *Neki problemi vojnog školstva i pravci njegovog daljeg razvoja* »Vojno delo« br. 2/82, admiral Branko Mamula ističe: »Dokumentacija, razni papiri i prepiska preopterećuju rad komandi ovog nivoa, što ukazuje na nedovoljnu osposobljenost i kulturu rada štabova, sa mnogo formalizma, krutosti i neoperativnog ponašanja«. Iz konteksta slijedi da se ta konstatacija odnosi na komande pukova, brigada i divizija.

nih. Da su to činili neprekidno ili bar povremeno, u zapovijesti se ne bi našli ni toliko edukativni, a pogotovo ne toliko brojni sadržaji koji su spoznati prije prijema zadatka.

Treću grupu mogućih uzroka vidimo u fenomenu »prve zapovijesti«. Radi se, zapravo, o tome da se na kratkotrajnim vježbama najčešće izdaje samo jedna i uvijek prva zapovijest. Nema dakle ni povratnih informacija ni mogućnosti da se izdaju nove i, dakako, bolje zapovijesti.

Četvrta grupa uzroka može se, po našem mišljenju, objasniti naglašenom potrebom da se preciznim reguliranjem određenih aktivnosti, mjera i obaveza spriječe neželjeni događaji tokom vježbe i umanji odgovornost — ukoliko se tako nešto ipak dogodi.

Navedeni uzroci navode, doduše samo uzgred, na ideju da se svakom starješini, pa i vojniku koji učestvuje u vježbi, uruči kratko pisano uputstvo u kojem bi se sažeto naznačilo sve što je važno za njihovu djelatnost na vježbi. Tu bi se našle kratke informacije o cilju i načinu izvođenja vježbe, o prostoru sa skicom na kome se vježba izvodi, o stalno aktualnim mjerama bezbjednosti i samozastite, odnosu prema prostoru i društvenoj imovini i slično. Bile bi tu i kratke upute o načinu održavanja naoružanja i opreme, održavanju lične higijene, o postupanju u različitim slučajevima, mjerama higijensko-tehničke zaštite itd. Zapravo, namjena i sadržaj takvog uputstva nadmašuju okvire ovog članka, a spominjemo ga samo zato što se njime mogu saopćiti i mnogi sadržaji razmatrane zapovijesti.

Pažnju zaslužuju i moguće posljedice izdavanja takve zapovijesti, ali budući da su izvan domašaja ovog istraživanja, navodimo samo neke. Brojni nepotrebni i edukativni sadržaji u zapovijesti mogu, psihološki posmatrano, negativno utjecati na potčinjene u smislu ispoljavanja inicijative i odgovornosti. To se objašnjava mogućom sklonošću potčinjenih da važnim smatraju samo ono što je naznačio pretpostavljeni, te da i ubuduće očekuju da će pretpostavljeni saopćiti sve što je hitno.

Nadalje, određene posljedice su, vjerovatno, nastale zato što informiranje i edukacija potčinjenih nisu ostvarivana sukcesivno u periodu do izdavanja zapovijesti. Doduše, ne treba isključiti ni mogućnost da se to ipak činilo i da je kasnije sve to još jednom ponovljeno i u zapovijesti, ali u tom slučaju ponovljeni sadržaji predstavljaju novu grupu nepotrebnih sadržaja. Najzad, sporno je koliko izdavanje takvih »školskih« zapovijesti doprinosi osposobljavanju starješina za obavljanje dužnosti u ratu.

Umjesto zaključka

Svjesni smo toga da je istraživanje skromno po svome domašaju i primijenjenim postupcima. Ipak, rezultati istraživanja ukazuju na to da u promatranoj zapovijesti postoji nezanemarivo mnogo nepotrebnih i uopće neprimjenjenih sadržaja, a i na neke njihove karakteristike. U ovom trenutku čini nam se manje važnim da li smo možda pogriješili prilikom kategorizacije neke poruke. Vjerojatno jesmo, pa su upravo zato u tekstu citirane neke poruke iz zapovijesti. Na taj način smo omogućili čitaocu da i sam prosuđuje. Eventualne greške ne smatramo bitnim, jer se na temelju rezultata dobivenih istraživanjem jedne zapovijesti ionako ne može suditi o ostalim zapovijestima.

Svjesni smo i toga da su izvan domašaja ovog istraživanja ostali mnogi, pa i važniji parametri zapovijesti. Mi se, primjerice, uopće nismo osvrnuli na pitanje da li je pomoću zapovijesti regulirano sve ono što je njome valjalo regulirati i kako je to urađeno. Odgovori na takva pitanja bili bi također zanimljivi, a svakako mnogo važniji za vrednovanje zapovijesti od ne sasvim pouzdanih rezultata dobivenih ovim istraživanjem.

Pa ipak, ovim smo člankom vjerojatno podstakli širi krug čitalaca na kritičniji odnos prema vlastitoj praksi izdavanja akata komandovanja, a šire promatrano — aktualizirali nova istraživanja.